

ממשלתו המוצעת של מסעוד פזשכיאן: מאפיינים ומשמעויות

רוי צימט | 14 באוגוסט, 2024 | גיליון 1888

נשיא איראן החדש, מסעוד פזשכיאן, הגיש ב-11 באוגוסט 2024 את ממשלתו המוצעת לאישור המג'לס. הרכבה מביא לידי ביטוי איזון בין כוחות פוליטיים מגוונים - שמרנים ופרגמטיים - ומעיד על אודות האילוצים והמגבלות שבהם נתון פזשכיאן, הנדרש לתמרן בין מוקדי הכוח המרכזיים באיראן, ובראשם המנהיג העליון ח'אמנהאי. הנשיא נמנע מהצבתם של שרים בעלי השקפה רפורמיסטית מובהקת במשרדי ממשלה מרכזיים, הנחשבים רגישים בעיני הממסד השמרני, והציב שרים המזוהים כפרגמטיים יותר במשרדי ממשלה אחרים, לרבות משרד החוץ. בכך ביטא פזשכיאן את העדיפות שהוא מייחס לקידום רפורמות כלכליות על פני רפורמות פוליטיות-אזרחיות ואת היותו איש מרכז ("רפורמיסט שמרן"), שאינו מחויב לתפיסת עולם ליברלית. הממשלה המוצעת משקפת מגמה של התמתנות בהשוואה לממשלת הנשיא אברההים ראסי, אך אינה צפויה להוביל לשינוי של ממש במדיניות איראן. יתר על כן, הבעיות המבניות שמהן סובלת הכלכלה האיראנית, היעדר ניסיונו של הנשיא והיחסים המורכבים בינו לבין יתר מוקדי הכוח המרכזיים, מעוררים ספק ביכולתו לספק פתרונות לבעיות היסוד של אזרחי איראן.

נשיא איראן החדש, מסעוד פזשכיאן, הגיש ב-11 באוגוסט 2024 להנהלת הפרלמנט האיראני (מג'לס) את רשימת המועמדים לכהן כשרים בממשלתו. מינוי כל אחד מהמועמדים מחייב את אישור רוב חברי המג'לס, בעוד שמינוי שרים המכהנים בתפקידים הנחשבים רגישים, ביניהם שרי החוץ, המודיעין והפנים, מחייבים גם את אישור המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי. ממשלתו המוצעת של פזשכיאן מורכבת ברובה מטכנוקרטות בעלי השכלה אקדמית רחבה. 11 מבין 19 השרים נושאי תואר דוקטור (חלקם מאוניברסיטאות במערב), רובם בנושאים הנוגעים לתחומי האחריות של משרדיהם ולחלקם גם ניסיון ניהולי בתחומים אלה.

רוב השרים המיועדים מזוהים פוליטית עם האגף הפרגמטי במחנה השמרני. שבעה מהם כיהנו בתפקידי שרים או סגני שרים בשתי ממשלותיו של הנשיא לשעבר, חסן רוחאני (-2021), ושישה מהם כיהנו כשרים או כסגני שרים בממשלתו הקודמת של הנשיא אברההים ראסי (2021-2024). במהלך הרכבת הממשלה הופעלו על פזשכיאן לחצים הן מצד חוגים שמרנים ורדיקליים, שקראו לו להימנע ממינוי שרים המזוהים עם הזרם הרפורמיסטי, והן מצד חוגים רפורמיסטיים, שביטאו ציפייה לשילוב שרים רפורמיסטיים, נשים, צעירים ובני מיעוטים

בממשלתו, אשר יהיו עשויים לקדם שינויים גם בתחום הפוליטי-אזרחי, למשל בנוגע להקלת אכיפת קוד הלבוש האסלאמי, הסרת החסימה על רשתות חברתיות והסרת חלק מחוקים המפלים נשים ומיעוטים אתניים-לשוניים.

הרכב ממשלתו המוצעת של פזשכיאן מעיד על אודות מערכת האילוצים והמגבלות שבפניהם ניצב הנשיא, אשר מחייבת אותו לאזן בין כוחות פוליטיים מגוונים במסגרת "ממשלת הסכמה לאומית" רחבה. מחד גיסא, הוא מחויב לאגף המתון של המחנה הרפורמיסטי, שתמך בו במהלך מערכת הבחירות. מאידך גיסא, הוא ביקש להימנע מהצבתם של שרים רפורמיסטיים מעוררי מחלוקת, שעלולים היו לעורר התנגדות מצד הממסד השמרני בהובלת המנהיג עלי ח'אמנהאי ומצד יתר מוקדי הכוח המרכזיים, ובראשם משמרות המהפכה, המג'לס והממסד הדתי. על מנת למנוע התנגדות מצד הימין השמרני נמנע פזשכיאן מהצבתם של שרים רפורמיסטים במשרדי ממשלה הנחשבים רגישים בעיני הממסד הדתי-שמרני, ובראשם משרדי הפנים, המודיעין, ההכוונה האסלאמית והמשפטים. יתר על כן, הוא הציב כמועמדים לשרי המודיעין (אסמאעיל ח'טיב) והמשפטים (אמין-חוסין רחימי) שרים שכיהנו בממשלתו של הנשיא לשעבר ראסי. לתפקיד שר הפנים מינה הנשיא את אסכנדר מוא'מני, קצין משמרות המהפכה לשעבר ובכיר בכוחות ביטחון הפנים, שהביע בעבר תמיכה חד-משמעית באכיפת קוד הלבוש האסלאמי על נשים. ניסיונו של פזשכיאן להימנע מיצירת חיכוכים עם מוקדי הכוח המרכזיים בא לידי ביטוי גם בהחלטתו להותיר בתפקידו את מוחמד אסלאמי, ראש הארגון האיראני לאנרגיה אטומית, ובמינויו לתפקיד שר ההגנה את עזיז נצירזאדה, ששימש כסגן ראש המטה הכללי של הכוחות המזוינים וכמפקד חיל האוויר של הצבא הסדיר.

הימנעות פזשכיאן מהצבת שרים בעלי השקפת עולם רפורמיסטית במשרדי ממשלה מרכזיים האחראים לגיבוש מדיניות בתחומי הפנים ואכיפת החוק משקפת גם את העדיפות שהוא מייחס לקידום רפורמות כלכליות על פני רפורמות פוליטיות-אזרחיות. יכולתו של הנשיא הנבחר לקדם רפורמות משמעותיות בתחומים, כגון: אכיפה אסלאמית, חסימת רשתות חברתיות, שחרור אסירים פוליטיים וקידום מוסדות החברה האזרחית מוגבלת ממילא לנוכח התנגדות הממסד הדתי-שמרני בהנהגת ח'אמנהאי. יתר על כן, פזשכיאן עצמו אינו נחשב פוליטיקאי רפורמיסטי מובהק ונכון יותר להגדירו כאיש מרכז, אף כי במהלך מערכת הבחירות הביע התנגדות להחמרת הענישה על נשים שמסתובבות ללא כיסוי ראש ולחסימת הרשתות החברתיות. בשונה מהנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי, הוא אינו מחויב לתפיסת עולם ליברלית והוא משתייך לזרם פוליטי שניתן לכנותו "רפורמיסטים שמרניים", שמדגיש פיתוח כלכלי וצדק חברתי על פני חירויות פוליטיות וזכויות אזרח.

לעומת זאת, פזשכיאן הציב שרים המזוהים כפרגמטיים יותר במשרדי ממשלה שרגישותם פחותה בעיני הימין השמרני, דוגמת משרד הכלכלה (שהופקד בידי עבד אלנאצר המתי, ששימש נגיד הבנק המרכזי תחת הנשיא רוחאני), משרד המדעים והטכנולוגיה ומשרד העבודה והרווחה. לתפקיד שרת התחבורה והפיתוח העירוני הציב הנשיא את פרזאנה צאדק.

אם תאושר על ידי המג'לס, תהפוך צאדק לשרה השנייה בממשלת איראן מאז המהפכה האסלאמית אחרי מרזייה וחיד דסתג'רדי, שרת הבריאות בממשלתו השנייה של הנשיא מחמוד אחמדינז'אד (2009-2013).

מינויו לתפקיד שר החוץ של עבאס עראקצ'י, סגן שר החוץ לשעבר ומראשי צוות המשא ומתן הגרעיני בממשל רוחאני, מעיד על כוונתו של הנשיא החדש לנסות ולקדם את הבטחתו לשוב למשא ומתן עם ארצות הברית ולחתור להסכמות עם הקהילה הבינלאומית בנושא הגרעין כדי להסיר את הסנקציות הכלכליות. עראקצ'י הוא דיפלומט מקצועי ותיק, בן למשפחה דתית-שמרנית מטהראן, המקובל גם על חוגים שמרניים חרף תמיכתו החד-משמעית בהסכם הגרעין ובדיאלוג עם ארצות הברית. עם זאת, יודגש כי יכולתו של הנשיא לקדם דיאלוג עם ארצות הברית תלויה בעיקר בנכונות מצד מנהיג איראן להגמיש את עמדותיו ולהסיר את התנגדותו העקרונית להסכם עם ארצות הברית, וכן בתוצאות הבחירות הקרובות לנשיאות ארצות הברית.

הרכבה המוצע של הממשלה כבר מעורר ביקורת מצד חוגים רפורמיסטיים. עיקר הביקורת נשמעת ביחס להחלטת הנשיא להימנע משילוב מספר רב יותר של שרים בעלי השקפות רפורמיסטיות מובהקות, נשים וצעירים (הגיל הממוצע של שרי הממשלה המוצעת מתקרב ל-60). אי שילוב נציגים של בני המיעוטים הדתיים הסוניים עורר אף הוא ביקורת, בעיקר לנוכח שיעורי התמיכה הגבוהים במיוחד שבהם זכה פזשכיאן במחוזות המאוכלסים על ידי בני המיעוטים האתניים-לשוניים, שחלקם משתייך לזרם הסוני, והעובדה שהוא עצמו בן לאב תורכי-אזרי ולאם ממוצא כורדי. הביטוי המשמעותי ביותר להסתייגות מהרכב הממשלה ניכר בהתפטרותו של שר החוץ לשעבר, מוחמד ג'ואד זריף, זמן קצר בלבד לאחר שמונה לסגן הנשיא החדש לעניינים אסטרטגיים. בהודעה שפרסם ברשת X הביע זריף תסכול מהרכב הממשלה בטענה שרק שלושה מהשרים הוצעו כבחירה ראשונה על ידי הוועדה, שהוקמה על ידי הנשיא כדי להמליץ על מועמדים לתפקידי שרים. לעומת זאת, מספר פוליטיקאים המזוהים עם האגף המרכזי במחנה הרפורמיסטי הביעו תמיכה מסויגת בממשלה המוצעת וטענו כי מבחנה המרכזי של הממשלה החדשה הוא בפתרון הבעיות הניצבות בפני הרפובליקה האסלאמית יותר מאשר בהרכבה.

בסיכומו של דבר, ממשלתו המוצעת של פזשכיאן משקפת שינוי מסוים ביחס לממשלת ראסי, בעיקר בהשקפתם הפוליטית של שריה. היא אינה צפויה להוביל לשינוי של ממש במדיניות איראן, אך עשויה לבלום את תהליך התחזקות הרדיקלים במוקדי קבלת ההחלטות והשתלטות המוחלטת על רשויות השלטון בשנים האחרונות. בראש וראשונה, היא מבטאת רצון לאזן בין הזרמים הפוליטיים המרכזיים, במאמץ להבטיח שיתוף פעולה של הנשיא עם מוקדי הכוח הפוליטיים המרכזיים מתוך הבנה כי שיתוף פעולה כזה הכרחי להצלחתו בתפקיד. ניכר כי בשלב זה מעדיף הנשיא להתמקד בהתמודדות עם בעיות היסוד שממן סובלת איראן, בראשן המשבר הכלכלי, ולהימנע עד כמה שניתן מעימותים עם מוקדי כוח אחרים, שיחסם כלפיו מתאפיין ככל הנראה במידה רבה של חשדנות בשל העמדות שביטא במהלך מערכת הבחירות.

ביחס לציבור הרחב, ספק אם הרכב הממשלה כשלעצמו ייצור משבר ציפיות, במיוחד לנוכח העובדה שהציפיות מבחירת פזשכיאן בקרב האזרחים, ובמיוחד הדור הצעיר, היו נמוכות מלכתחילה. התמיכה הציבורית בנשיא הנבחר תלויה במידה רבה במדיניותו בפועל, בהישגי ממשלתו ובהצלחתו לממש את הבטחותיו. מנגד, כישלונו צפוי להחריף את משבר הלגיטימציה שממנו סובל המשטר האיראני בשנים האחרונות וניכר היטב בשיעור ההצבעה הנמוך במידה חסרת תקדים בבחירות האחרונות למג'לס (מרץ 2024) ולנשיאות (יוני-יולי 2024). לנוכח הבעיות המבניות שמהן סובלת הכלכלה האיראנית, היעדר ניסיונו של הנשיא והיחסים המורכבים בינו לבין יתר מוקדי הכוח המרכזיים, ובראשם לשכת המנהיג ומשמרות המהפכה, ספק אם הנשיא החדש יוכל לקדם פתרונות לבעיות היסוד של איראן ולהביא לשיפור ממשי באיכות חייהם של אזרחי איראן.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט